

Herdenken

Misschien is oorlog het minst waarschijnlijke en het meest absurde van alles wat er kan gebeuren of wat mensen maar kunnen ondernemen. Zeker is dat er altijd ergens oorlog is en dat de kern daarvan nog altijd bestaat uit de meest beschamende wreedheden. Wat dus telkens weer gebeurt of wordt ondernomen is tegelijk ook datgene wat we ons het moeilijkst kunnen voorstellen. Oorlog is de situatie die tegelijk het meest reëel en het meest onvoorstelbaar is, het meest een actieve, georganiseerde, onderneming en een gebeurtenis die we passief ondergaan. Oorlog is helemaal van ons en helemaal van anderen. Wij kunnen er dus nooit aan wennen.

Nadenkend over de dagen van herdenking kom je dan tot de merkwaardige bevinding,

dat de herdenking juist nodig is omdat datgene wat we herdenken, helemaal niet voorstelbaar is en zonder herdenken niet tot ons zou doordringen. Het kan niet ineens tot ons doordringen en wij zijn niet in staat het te bevatten. We zijn misschien zelfs niet bereid het te geloven en er zijn mensen die op dit punt heel ver gaan. Zij zeggen niet meer, zoals veel Duitsers na de oorlog, dat zij het niet geweten hebben, maar dat het allemaal niet gebeurd is of dat de verhalen overdreven zijn. Misschien zeggen zij dat wel om het onvoorstelbare te overleven. Zij vinden daarbij steun in een verschrikkelijke soort van psychologie die erop uit lijkt te zijn de werkelijkheid weg te filteren uit ons bewustzijn en alleen maar subjectieve gevoelens over te houden. Het kleine gelijk van de psychologie schept een afschuwelijke kans die ik in mijn herdenking zou willen betrekken.

Het is een bekend gegeven, dat het onvoorstelbare van de oorlog op de duur als het ware zijn erkenning afdwingt. Iets wat telkens terugkomt in het geheugen en in dromen, daarvan kun je de realiteit niet blijven ontkennen. Daarom heeft het zo lang geduurd voordat we een beetje begrepen dat zo lang na de oorlog nog zich telkens weer nieuwe slachtoffers daarvan en van de herinnering daaraan bleven melden. Zo langzaam drong het onvoorstelbare door. Toen dat eenmaal begrepen was, is het ook met bureaucratistische grondigheid aangepakt. Dat komt erop neer dat het trauma een erkend eigen bestaan gaat leiden en subsidiabel wordt.

Nu wordt mijn herdenking een beetje luguber. Want wat gebeurt er met erkend verdriet dat zich aan het loket kan vervoegen om voor subsidie in aanmerking te komen? Er ontstaat niet alleen een dubieuze en gesubsidieerde deskundigheid in het begeleiden van juist dit verdriet, maar het verdriet, zo mooi opgevangen, vaart er zelf ook wel bij. Het duurt langer en plant zich voort in allerlei vormen die naar erkenning en subsidie solliciteren. Je weet zulke dingen nooit zeker, maar ik heb het gevoel dat veel mensen van mijn generatie de oorlog soms dapper aangrijpen als een excuus voor wat er fout is gegaan op allerlei terreinen die daar geen duidelijk verband mee houden. Misschien hoort ook dat bij het oorlogsleed, dat de onvoorstelbaarheid van het geweld en de wreedheid overal een smoezelig stempel op drukt. We kunnen denken en herdenken, maar het zal ons nooit meer lukken ons bestaan tot een heldere aangelegenheid te maken.

Cornelis Verhoeven